

Відгук

офіційного опонента – завідувача кафедри іноземних мов Тернопільського державного медичного університету ім. І.Я. Горбачевського, доктора педагогічних наук, доцента, **Федчишин Надії Орестівни** на дисертаційну роботу **Ярової Олени Борисівни** на тему: **“Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу”**, подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 –загальна педагогіка та історія педагогіки.

Актуальність цього дослідження є незаперечною, оскільки на сучасному етапі модернізації системи освіти України предметом полеміки в середовищі політиків, науковців, педагогів-практиків залишається проблема входження вітчизняної освітньої системи в мультикультурний простір Європейського співтовариства. Невпинна інтеграція і глобалізація соціальних, економічних та культурних процесів у Європі та світі, зміни у науці, техніці потребують від суспільства координації вітчизняного досвіду з прогресивним досвідом інших країн у будь-якій галузі, передусім в освіті, що актуалізують різноаспектне дослідження проблем зарубіжної педагогічної науки. Якість освіти та її забезпечення визначено одним з пріоритетів в освіті країн ЄС у стратегічній програмі «Освіта і навчання 2020».

Ключова концепція Міністерства освіти і науки – «Нова українська школа», у якій, згідно із задумом авторів, переважатимуть співпраця та взаєморозуміння, покликана надати пріоритет практичному спрямуванню, розвивати розумові здібності та критичне мислення. Відтак чільне місце належить початковій школі, яка повинна врахувати і національні традиції та досвід з використанням раціональних зерен зарубіжної початкової школи. У сенсі євроінтеграційного спрямування відповідно виправданим є звернення Ярової О.Б. до дослідження освітніх традицій і здобутків країн ЄС, зокрема на рівні початкової школи.

Дисертаційна робота виконана на належному теоретичному і методологічному рівні, вирізняється змістовністю, оригінальністю, неординарністю та інформаційною насиченістю.

Дослідження здійснено відповідно до наукової теми «Формування особистості в навчально-виховному процесі освітніх закладів у контексті нової української школи» (державний реєстраційний номер 0117U003116), що входить до плану науково-дослідних робіт кафедри педагогіки Бердянського державного педагогічного університету. Роль здобувача полягає в з'ясуванні концептуально-педагогічних засад та з урахуванням соціально-політичного контексту виявленні тенденцій розвитку початкової освіти в країнах ЄС.

У роботі сформовано чіткий науковий апарат: коректно визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, що дало змогу Яровій О.Б. дійти обґрунтованих висновків.

Згідно з визначеними метою і завданнями в роботі логічно вибудовано структуру наукового пошуку. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел. Авторкою сформована якісна джерельна база –708 найменувань, з них 510 позицій – іноземними мовами, що відповідає вимогам до порівняльно-педагогічного дослідження. Це слугує беззаперечним аргументом інформативності, валідності та доказовості представленої роботи.

Слід особливо відзначити виваженість методологічних орієнтирів проведеного дослідження. Ґрунтовно аналізується предмет дослідницької уваги на філософському рівні: (показовим є підрозділ 1.1, де основою узагальнення навчального формату дослідження виступають елементи, які важливі для наукового пізнання); загальнонауковому (в цьому плані на особливе схвалення заслуговує акцент дослідниці на положеннях про нерозривний зв'язок історії, культури та освіти; про діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ у суспільстві, про єдність теорії і практики; про гуманізацію і гуманітаризацію освіти). Використавши у роботі синергетичний, холістичний, системний, діалектичний та культурологічний підходи, О.Б. Яровій вдалося через чітку аргументацію розглянути феномен початкової освіти крізь призму європейської культури та традицій, проаналізувати внутрішні структурно-якісні зв'язки систем початкової освіти в країнах ЄС, вивчити початкову освіту як цілісну категорію у цих кордонах, з'ясувати сутнісні властивості, синтезувати загальні

характеристики початкової освіти в ЄС, виявити тенденції й суперечності розвитку, зовнішні чинники впливу механізмів модернізації.

На наш погляд, поза сумнівом є й умотивований вибір О.Б. Яровою логіки викладу змісту та основних результатів дослідження.

У першому та другому розділах здобувачка здійснює ґрунтовний аналіз доробку вітчизняних і зарубіжних науковців і на цьому тлі проводить цілісний аналіз феномену початкової освіти в освітньому просторі ЄС, акцентуючи увагу на сукупності спільних характеристик початкової освітньої ланки європейських країн з урахуванням історико-культурного контексту (с.49-67 та с.73-84).

Вивчаючи рукопис Олени Борисівни Ярової, ми виявили оригінальний авторський підхід до наукового аналізу досліджуваної проблеми з орієнтацією на педагогічну дійсність, на концептуальні позиції європейських науковців щодо сутності початкової освіти (Т. Боланд, Р. Деарден К. Вітбі, В. Келлі, К. Річардс, Ш. О'Доннелл, М. Шуайб, П. Тіммста ін.), її специфіки й особливостей взаємодії.

Олена Борисівна переконливо доводить соціальну детермінованість, багатовимірність та динамічність феномену початкової освіти в Європейському просторі, наголошуючи на напрямках та сутності розвитку початкової освіти у форматі загальних тенденцій (§ 1.2).

Дисертаційна робота є міждисциплінарною, що потребувало виходу на високий методологічний рівень дослідницького пошуку. Ознайомлення зі змістом рукопису дисертації дає можливість дійти висновку, що дисертантці вдалося досягнути цієї високої наукової планки. Проблему розвитку початкової освіти в країнах ЄС авторка аналізувала не відокремлено і фрагментарно, а інтегровано, а саме: як суспільно-освітнє явище, детерміноване певними внутрішніми та зовнішніми чинниками.

Дослідниця має рацію, коли у першому підрозділі другого розділу зацентровує увагу на вивченні початкової освіти як цілісної категорії в кордонах ЄС з позиції складного цілого, що розширює діапазон зіставлень, дозволяє з'ясувати сутнісні властивості, синтезувати загальні характеристики початкової освіти в Євросоюзі.

Зазначимо, що нам особливо імпонує авторська методологічна трирівнева модель, яка уможливила порівняння специфічних характеристик початкової освіти в країнах ЄС, спираючись на аналіз фактів і виокремлення спільностей (с.113-120). Здійснена дисертанткою аналітична робота відбувається у проблемному полі як дослідницького, так і компетентнісного підходів (с.92-95). Отож особливо цінно, що у поданому дослідженні йдеться про неодмінну особистісну характеристику вчителя, яка проектується на професіоналізм, віддзеркалює компетентність фахівця у психолого-педагогічній сфері.

Ярова О. Б. чітко проаналізувала педагогіку початкової школи країн ЄС як таку, що зорієнтована на організацію навчання з урахуванням вікових особливостей молодшого школяра (добір змісту, навчальних форм, методів і засобів) (с.146-148; 150-152); створення розвивального інтерактивного навчального середовища; підтримку активної позиції учня в плануванні та організації власного навчання, виховання самостійності, розвиток рефлексивного і критичного мислення (с.168-172). Здобувачка встановила тенденції європейської початкової школи, яка покликана максимально задіяти інтеграційний потенціал і міждисциплінарні зв'язки у навчально-виховному процесі.

У третьому розділі із належною науковою аргументацією висвітлено філософське (ідеї гуманістичної, конструктивістської, холістичної і критичної педагогіки) (с.190-204), психологічне (біхевіористичні теорії, ідеї когнітивної та гуманістичної психології) та соціологічне підґрунтя з акцентом на еволюції цілей початкової освіти в кордонах ЄС у форматі авторської періодизації (період акценту на якості шкільної освіти в умовах інтенсифікації підзвітності освітніх органів (с.201-204), період акценту на ключових компетентностей в умовах трансформації початкової освіти на компетентнісні засади (с.206-210; 259-261), період акценту на локальному вимірі в умовах зростання автономії закладів початкової освіти (с.229-238; 257-267).

У роботі запропоновано синтез цілей та цінностей початкової освіти в країнах ЄС, а також чинники, що зумовлювали певні розходження. Дисертантка науково виважено розкриває трансформаційні процеси у більшості країн

Євросоюзу та процеси глобалізації й локалізації, які постійно корегують цілі початкової освіти.

Дослідниця не безпідставно акцентує увагу на тенденціях стандартизації змісту базової освіти країн ЄС, починаючи від 90-х рр. минулого століття, що сприяло активному перегляду навчальних програм початкової освіти, модернізації змісту та упровадження рамкових курикулумів для цієї ланки.

Вважаємо, що на особливу увагу заслуговує всебічний аналіз авторкою галузевого і предметно-модульного підходів до структурування змісту початкової освіти у країнах ЄС, а саме: мовний (мова навчання, рідна мова, іноземна мова), математичний (математика, ІКТ), природничо-гуманітарний (природознавство, географія, історія, громадянство, релігія), мистецький (мистецтва, дизайн), фізичний (фізична культура, спорт, освіта про здоров'я) (с.244- 263; 279-283) напрями.

Дисертанткою виокремлено загальні тенденції організації освітнього процесу на рівні МСКО 1 у країнах ЄС (циклування початкової освіти, збільшення тривалості навчання у початковій школі, зниження віку початку шкільної освіти, групування учнів, зниження коефіцієнту вчитель/учні на рівні класу, адаптація навчального режиму до вікових особливостей молодшого школяра) (с.197-211).

Оленою Борисівною встановлено, що освітні стандарти, педагогічні підходи початкової школи та система оцінювання досягнень учнів є взаємозалежними компонентами і з метою розв'язання проблем стандартизації у країнах ЄС використовується різні способи, як, напр., тривалість навчання, різні форми оцінювання успішності учнів тощо. У роботі значну увагу дослідниця приділяє головним принципам розробки та імплементації процедур оцінювання: справедливість, надійність та валідність, дитиноцентризм (с. 292-296; 345-350).

У процесі дослідження з'ясовано, що оновлені навчальні плани початкової школи спрямовані на розширення шкільної та вчительської автономії (с.247-251).

У четвертому розділі дисертанткою здійснено аналіз форм децентралізації у напрямі розширення повноважень школи за участю батьків і громадськості.

Не викликає заперечень обґрунтована авторкою позиція щодо окремих негативних аспектів, які впливають на діяльність початкової школи (суттєве зростання професійного навантаження, скорочення кількості експериментів з новими методами навчання, акцент на підготовці учня до тестування, звуження навчальних планів) (с. 283-285).

Дисертантка переконливо аргументує науковий пошук загальних тенденцій розвитку системи управління навчальними закладами у країнах ЄС з акцентом на оптимізації функцій шкільних інспекцій, упровадження школо-базованого менеджменту та шкільних рад рівні МСКО 1 у контексті розвитку шкільної автономії (с. 319-340; 397-404).

Деталізована характеристика діяльності шкільних інспекцій, на нашу думку, дає підстави до того, щоб стверджувати про множинні здобутки початкової школи країн Євросоюзу загалом (узгодженість навчальних планів із національним курикулумом, структурованість за періодами і роками навчання, адаптація до потреб учнів, диференціація навчання з метою компенсації відмінностей між учнями щодо темпу навчання, культурного і мовного фону, задоволення освітніх потреб і потреб у підтримці; результати навчання (результати іспитів, сформованість загальних компетентностей); педагогічний клімат у школі; турбота про учнів з особливими освітніми потребами; керівництво та управління школою; процес розвитку школи; зовнішні фактори, що впливають на функціонування навчального закладу (рівень фінансування, забезпечення кадрами, соціальне середовище, матеріально-технічна база) (§ 4.2).

Олена Борисівна ґрунтовно розкрила специфіку теорії і практики шкільного самоврядування в зарубіжжі й визначила нові завдання, які стоять перед початковою школою у Європі (від збалансування національних стандартів і регіональних потреб і до підвищення ефективності початкової школи) й дала оцінку можливим ризикам, які стоять перед нею (с.349-351).

Нам імпонують здійснені дисертанткою наукові розвідки щодо шкільного менеджменту в умовах автономії, який передбачає високу активність шкільних рад як громадських інституцій у національних освітніх системах ЄС (“управляючі ради”, “наглядові комітети”, “погоджувальні комісії” тощо) та

авторська модель школо-базованого менеджменту початкової школи, що розкрила цілі, завдання і функції (адміністрації, колективу, громадськості) (с. 387-396).

Позитивно оцінюємо аналіз здобувачкою досвіду та організаційно-змістових засад початкової освіти в Україні, які запропоновані в 5 розділі, адже освітнє законодавство та інноваційні регулятивно-стратегічні програми в Україні визначили напрями шкільних реформ, починаючи від забезпечення якості освіти, віднаходження балансу між соціальними цілями та освітніми потребами дитини, приведення структури освіти у відповідність до міжнародних стандартів, оновлення й переосмислення змісту з позицій компетентнісного підходу до децентралізації управління та розширення автономії закладів освіти, підвищення кваліфікації й підвищення соціального статусу педагога.

Дисертантка запропонувала порівняльний аналіз державних стандартів загальної початкової освіти (2000 р., 2011 р., 2018 р.) й встановила низку інновацій, які перегукуються із європейськими. Такі, як: запровадження циклів початкової освіти; компетентнісний підхід до розробки змісту початкової освіти; управління змістом початкової освіти через навчальні програми предметів, модельні навчальні програми, Базовий навчальний план, робочий навчальний план закладу освіти; реалізація в освітньому процесі діяльнісного підходу на інтегровано-предметній основі; запровадження формульованого оцінювання і забезпечення постійного моніторингу успішності молодших школярів; формування наскрізних умінь у розвитку учнів та ін. (с.420-428).

Структура роботи визначається логічною продуманістю, підпорядкована реалізації основних завдань дослідження. Основні положення дисертації знайшли відображення у публікаціях О.Б. Ярової (їх 54). Текст дисертації ідентичний змісту автореферату, відповідає спеціальності, за якою вона подана до захисту.

Додатки до роботи конкретизують та поглиблюють виклад проблеми, слугують ілюстрацією узагальнень, сформульованих у тексті дослідження.

Загалом дисертаційна робота є змістовно і логічно завершеним, самостійно виконаним дослідженням, яке має очевидну наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У ній комплексно досліджено феномен «початкова освіта в

країнах ЄС». Надійність та вірогідність отриманих результатів забезпечена методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, сукупністю методик, адекватним меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, апробацією отриманих результатів.

Водночас позитивно оцінюючи наукове та практичне значення дисертації, вважаємо за необхідне висловити певні зауваження, побажання та пропозиції.

1. Відзначаючи логіку і глибину наукової розвідки О.Б. Ярової при аналізі розвитку початкової освіти країн Євросоюзу, на нашу думку доцільним видається вивчення досвіду, у поєднанні із державною, приватної початкової освіти у цих країнах. Так, у Німеччині велику популярність здобула Freie- або Privatgrundschule (а це і Montessori, Waldorf, чи Kirchliche-Grundschule), для яких характерні: менша кількість учнів, індивідуальний супровід, розвиток когнітивних здібностей і т.д.

2. На нашу думку, доцільно в параграфі 1.1 запропонувати ретроспективну оцінку проблеми. Ідеї європейського союзу набули практичної спрямованості в після Другої світової війни (Рада Європи, "план Шумана", та ін.). Саме ці економічні чинники стали в майбутньому основою для спільних засад освітньої політики. Очевидно, що це тема окремого дисертаційного дослідження, у той же час акцентування уваги на 90-их роках створює враження начебто раніше були відсутні значні досягнення.

3. Очевидно, що однією з переваг даної роботи є авторська періодизація цілей початкової освіти. На нашу думку, вона потребує більш поглибленої аргументації. Дисертаційне дослідження набуло би більшої доказовості, якби більше уваги було звернено на те, як дана періодизація співвідноситься з традиційними підходами в історії педагогічної науки.

4. Щодо розділу 4, в якому виконано аналіз організаційних засад реалізації розвитку початкової освіти в країнах ЄС, то на наш погляд тут варто було б виокремити не лише позитивний досвід, але й недоліки та проблеми, з якими зустрілися європейські країни у зв'язку із великим напливом іммігрантів, які не володіють державною мовою країни, до якої вони прибули, відповідно, як долають такі виклики.

5. Вважаємо, що дисертація носила б більш довершений характер, якби дисертантка у підрозділі 5.2. «Досвід розвитку початкової освіти в країнах ЄС – джерело модернізації початкової освіти в Україні» більш чітко висловила власну позицію стосовно європейського досвіду функціонального початкової освіти. Маємо на увазі насамперед порівняльні таблиці фінансування з розрахунку на одного учня, читання та розуміння прочитаного тексту як пріоритету початкової освіти в Європі, авторські методики готовності дітей до навчання в школі, проблеми з аутизмом і надмірною активністю дітей.

6. У ХХІ столітті одним із першочергових освітніх завдань є професійна підготовка вчителя. При аналізі змісту, форм і методів навчання у початковій школі європейських країн, було б доцільно виокремити систему підготовки вчителя для цієї ланки в європейських країнах, акцентувавши увагу на досягненнях педпсихології.

Висловлені зауваження, побажання, дискусійні моменти не применшують високої оцінки наукового рівня дисертації, яка є внеском у розробку проблеми початкової освіти.

Загальний висновок.

Логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків - це ті характеристики, які надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти, завершеності. Не викликає сумніву теоретичне і практичне значення проведеного дослідження, оскільки отримані результати та представлені узагальнення сприятимуть вдосконаленню початкової освіти в Україні.

Висновки, сформульовані дисертанткою, чітко і повно розкривають за поставленими в роботі завданнями основні надбання та результати дослідження. В опублікованих за темою дисертації працях викладено основні положення, здобуті у процесі наукового пошуку. Зміст дисертації адекватно відображено в авторефераті.

Дисертація **«Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу»** є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового

дослідження. В опублікованих за темою дисертації працях викладено основні положення, здобуті у процесі наукового пошуку. Зміст дисертації адекватно відображено в авторефераті.

Дисертація «Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу» є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам щодо дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук, зокрема пунктам 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів (зі змінами), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор – **Олена Борисівна Ярова** заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент :

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Тернопільського державного медичного
університету імені І.Я.Горбачевського

Федчишин Н.О.

Н.О.Федчишин